

ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กและเยาวชน¹

ชากร พงศ์ดำรงวิทย์²

จากการศึกษาปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กและเยาวชน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กและเยาวชน ศึกษาความหมาย ความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎีและหลักการเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กและเยาวชน ศึกษากฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนของประเทศไทยและต่างประเทศ วิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กและเยาวชน เรื่องระยะเวลาการคัดฟ้องของผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กและเยาวชน การมีที่ปรึกษากฎหมายร่วมอยู่ด้วยในการสอบสวนทุกครั้งและเงื่อนไขการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูแก่เด็กและเยาวชนปรากฏขึ้นมาในชั้นพนักงานอัยการ ศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาและปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กและเยาวชน ทำให้ทราบความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กและเยาวชน ทราบความหมาย ความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎีและหลักการเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กและเยาวชน ทราบกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนของประเทศไทยและต่างประเทศ ทราบผลการวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กและเยาวชน เรื่องระยะเวลาการคัดฟ้องของผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กและเยาวชน การมีที่ปรึกษากฎหมายร่วมอยู่ด้วยในการสอบสวนทุกครั้งและเงื่อนไขการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูแก่เด็กและเยาวชนปรากฏขึ้นมาในชั้นพนักงานอัยการทราบแนวทางการแก้ไขปัญหาและปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กและเยาวชน

โดยเด็กและเยาวชนเป็นบุคคลที่อยู่ในช่วงวัยของการเจริญเติบโตทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา เนื่องจากเป็นวัยที่กำลังพัฒนา จึงส่งผลให้ขาดความสามารถในการตัดสินใจ³ การไตร่ตรอง และการควบคุมตนเองในสถานการณ์ต่าง ๆ อันเกิดขึ้นจากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ขาดประสบการณ์ หรือได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อม มากกว่าความมุ่งหมายที่จะกระทำความคิดโดยเจตนา ด้วยเหตุนี้ เด็กและเยาวชนจึงสมควรได้รับการปกป้องคุ้มครองอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะเมื่อเข้าสู่กระบวนการ

---

¹บทความนี้เรียบเรียงจากการค้นคว้าอิสระ เรื่อง ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กและเยาวชน โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์พิมพ์ใจ รื่นเริง และคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์สุเมธ งามประดับ และรองศาสตราจารย์สุธินี รัตนวราห

²นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครศรีธรรมราช คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

³ปพนธิ์ ธีระพันธ์, “แนวคิดที่ปรากฏอยู่ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาสำหรับเด็กและเยาวชนในประเทศไทย.” (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2561), หน้า 25.

ยุติธรรมทางอาญา หากไม่มีมาตรการหรือกลไกที่เหมาะสมในการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่ตกเป็น ผู้ต้องหา อาจก่อให้เกิดผลกระทบในระยะยาวทั้งด้านจิตใจ โอกาสทางการศึกษา และความสามารถในการ กลับคืนสู่สังคมอย่างมีคุณภาพ

แม้การกระทำผิดของเด็กและเยาวชนจะมีลักษณะแตกต่างจากผู้ใหญ่ ทั้งในด้านแรงจูงใจ พฤติกรรม และบริบทแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการกระทำที่ส่งผลกระทบตามมา แต่ในหลายกรณีกลับพบว่า เด็กและเยาวชนที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญากลับได้รับการปฏิบัติแตกต่างจากผู้ใหญ่หรือปฏิบัติ อย่างไม่เหมาะสม ส่งผลให้เกิดปัญหาและข้อจำกัดในการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็ก และเยาวชน ทั้งนี้ ผลกระทบที่เกิดขึ้นอาจส่งผลกระทบระยะยาวต่อพัฒนาการทางจิตใจ การศึกษา และโอกาสใน การดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีในอนาคต

การดำเนินคดีต่อผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนจึงมีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากการดำเนินคดีต่อ ผู้ต้องหาซึ่งเป็นผู้ใหญ่ โดยมีเจตนารมณ์สำคัญในการคุ้มครองสิทธิและประโยชน์สูงสุดของเด็กและเยาวชน ควบคู่ไปกับการฟื้นฟู แก้ไข และพัฒนา มากกว่าการมุ่งเน้นการลงโทษเพียงอย่างเดียว ด้วยเหตุนี้ กระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับความละเอียดอ่อน ความ รอบคอบ และการใช้ดุลพินิจอย่างระมัดระวังในทุกขั้นตอน การกำหนดระยะเวลาในการดำเนินคดีที่มีความ เหมาะสมและเพียงพอ จึงมิใช่การเพิ่มภาระให้แก่เด็กและเยาวชน หากแต่เป็นกลไกสำคัญที่เอื้อให้บุคลากร ในกระบวนการยุติธรรมสามารถพิจารณาข้อเท็จจริง สภาพแวดล้อม และความต้องการเฉพาะของเด็กและ เยาวชนแต่ละรายได้อย่างรอบด้าน อันจะนำไปสู่การตัดสินใจที่คำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กและเยาวชน และช่วยลดความเสี่ยงที่กระบวนการยุติธรรมจะก่อให้เกิดผลกระทบทางจิตใจที่ไม่เหมาะสมในระยะยาว

กระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน จึงเป็นกลไกสำคัญที่รวมทั้งการคุ้มครองสิทธิ และ ส่งเสริมการฟื้นฟู แก้ไขพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนอย่างเหมาะสม ซึ่งหลักการพื้นฐานตาม มาตรฐานสากล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child : CRC) ได้ให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิเด็กในกระบวนการยุติธรรมอย่างรอบด้าน โดยเน้นย้ำถึงการเคารพใน ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเด็ก การดำเนินกระบวนการที่เป็นธรรมและเหมาะสมกับวัยของเด็กและเยาวชน

อย่างไรก็ตาม มาตรา 27 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนด บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน ทำให้รัฐต้องจัด มาตรการที่เหมาะสมเพื่อคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่เป็นเด็กและเยาวชน ขณะเดียวกัน อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิ เด็ก (Convention on the Rights of the Child : CRC) ก็วางหลักว่า เด็กย่อมมีสิทธิได้รับความคุ้มครองเป็น พิเศษตามระดับพัฒนาการและความเปราะบางตามวัย ด้วยเหตุนี้ การดำเนินกระบวนการยุติธรรมต่อเด็กจึง

ไม่อาจใช้มาตรฐานเดียวกับผู้ใหญ่⁴ หากต้องออกแบบให้เหมาะสมกับวัย สภาพจิตใจ และโอกาสในการแก้ไขฟื้นฟู การปฏิบัติที่ต่างกัน ไม่ใช่การเลือกปฏิบัติ แต่คือการทำให้ความยุติธรรมเกิดขึ้นจริงอย่างเป็นรูปธรรม

ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับการคุ้มครองเด็กมาโดยตลอด ทั้งในด้านนโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตรากฎหมายขึ้นมาเพื่อบังคับใช้สำหรับการดำเนินคดีที่เกี่ยวกับเด็กและเยาวชนและคุ้มครองสิทธิของเด็กและเยาวชน เช่น พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มุ่งเน้นให้มีกระบวนการพิจารณาคดีที่เหมาะสมกับวัยและพฤติกรรมของเยาวชน พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 มีหลักการที่มุ่งเน้นการคุ้มครองสิทธิและสวัสดิภาพของเด็ก โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือทำให้เด็กได้รับการดูแลและพัฒนาอย่างเหมาะสม กฎหมายนี้ให้ความสำคัญกับการป้องกันการกระทำที่เป็นอันตรายต่อเด็ก รวมถึงการทอดทิ้ง การทารุณกรรม และการแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 มีหลักการพื้นฐานในการกำหนดกลไกและมาตรการในการช่วยเหลือและคุ้มครอง โดยมุ่งเน้นการยุติความรุนแรงและฟื้นฟูความสัมพันธ์ในครอบครัว นอกจากนี้ประเทศไทยตกลงเข้าเป็นภาคีในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child : CRC) ซึ่งเป็นตราสารด้านสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศของสหประชาชาติ โดยกำหนดหลักการสำคัญว่าการปฏิบัติต่อเด็กในกระบวนการยุติธรรมจะต้องคำนึงถึง “ประโยชน์สูงสุดของเด็ก” (Best Interests of the Child) เป็นสำคัญ

“ประโยชน์สูงสุดของเด็ก” (Best Interests of the Child) เป็นหลักที่สามารถแบ่งการพิจารณาได้ 2 ลักษณะ คือ การพิจารณาหลักประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นพื้นฐานเบื้องต้นและการพิจารณาหลักประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสิ่งสำคัญที่สุด⁵ ไม่ใช่การเพียงมุ่งคุ้มครองสิทธิของเด็กและเยาวชนอย่างเดียว หากแต่เป็นการรักษาสมดุลของสังคมในการที่จะให้เด็กและเยาวชนซึ่งกระทำความผิดได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมกับวัยและพัฒนาการ หลักการนี้ไม่ใช่การยกเว้นความรับผิดชอบหรือผ่อนปรนต่อการกระทำผิดโดยไม่มีขอบเขต หากแต่เป็นแนวทางที่วางอยู่บนพื้นฐานของการเข้าใจธรรมชาติของเด็ก การส่งเสริม การให้โอกาสในการกลับตัว และการลดการกระทำผิดซ้ำ อันเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความมั่นคงในระยะยาวให้แก่สังคมโดยรวม

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาทำให้ทราบว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบันยังคงมีช่องว่างและปัญหา ซึ่งสะท้อนถึงความจำเป็นในการทบทวนและปรับปรุงบทบัญญัติแห่งกฎหมายให้มีความ

⁴ภัทรารัตน์ รัตนเกษตร, กฎหมายว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมทางอาญา สำหรับเด็กและเยาวชน, (เชียงใหม่ : บริษัท นันทพันธ์พรินต์ติ้ง จำกัด, 2565), หน้า 230.

⁵วราภัทร รัตนพานิชย์, กฎหมายเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2568), หน้า 59.

ทันสมัย ครอบคลุม และสามารถคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับมาตรฐานสากล คือ

ประเด็นปัญหาแรก ปัญหาเกี่ยวกับระยะเวลาการคัดฟ้องของผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กและเยาวชน

สำหรับคดีอาญาซึ่งผู้ต้องหาเป็นเด็กและเยาวชนในคดีที่มีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกิน 6 เดือน ตามมาตรา 78 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 เมื่อมีการจับกุมเด็กหรือเยาวชนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดตามมาตรา 69 วรรคหนึ่ง หรือกรณีเด็กหรือเยาวชนปรากฏตัวอยู่ต่อหน้าพนักงานสอบสวนตามมาตรา 70 วรรคหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนรีบดำเนินการสอบสวนและส่งสำนวนการสอบสวนพร้อมทั้งความเห็นไปยังพนักงานอัยการ เพื่อให้พนักงานอัยการยื่นฟ้องต่อศาลเยาวชนและครอบครัวให้ทันภายในสามสิบวันนับแต่วันที่เด็กหรือเยาวชนนั้นถูกจับกุมหรือปรากฏตัวอยู่ต่อหน้าพนักงานสอบสวน เช่น ความผิดตามมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 (และที่แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ.2560) อันเป็นความผิดฐานเข้าถึงโดยมิชอบซึ่งระบบคอมพิวเตอร์ที่มีมาตรการป้องกันการเข้าถึงโดยเฉพาะและมาตรการนั้นมิได้มีไว้สำหรับตน ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ นั้น เมื่อคดีดังกล่าวมีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 6 เดือน พนักงานสอบสวนต้องรีบดำเนินการสอบสวนและส่งสำนวนการสอบสวนพร้อมทั้งความเห็นไปยังพนักงานอัยการ เพื่อให้พนักงานอัยการยื่นฟ้องต่อศาลภายใน 30 วัน และไม่สามารถคัดฟ้องได้ โดยระยะเวลาดังที่กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นระยะเวลาในการฟ้องคดี ซึ่งหากพนักงานอัยการไม่ได้ฟ้องผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนภายในกรอบระยะเวลาดังกล่าว พนักงานอัยการย่อมไม่มีอำนาจฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากอัยการสูงสุดหรือพนักงานอัยการผู้มีตำแหน่งไม่ต่ำกว่าอธิบดีอัยการหรืออธิบดีอัยการภาคซึ่งอัยการสูงสุดมอบหมายตามมาตรา 80 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553

จากการศึกษาแล้วพบว่า การที่บทบัญญัติแห่งกฎหมายกำหนดให้คดีที่มีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกิน 6 เดือน กำหนดระยะเวลาต้องฟ้องคดีภายใน 30 วัน นับแต่มีการจับกุมเด็กหรือเยาวชนหรือเด็กหรือเยาวชนปรากฏตัวอยู่ต่อหน้าพนักงานสอบสวน โดยกฎหมายไม่ได้บัญญัติให้อำนาจแก่พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการในการยื่นคำร้องขอคัดฟ้อง ระยะเวลาในการฟ้องคดีจึงถูกจำกัดอยู่เพียงแต่ภายใน 30 วัน นับแต่จับกุมหรือนับแต่เด็กและเยาวชนปรากฏตัวต่อหน้าพนักงานสอบสวน สะท้อนให้เห็นว่าระยะเวลาการคัดฟ้องในคดีซึ่งผู้ต้องหาเป็นเด็กและเยาวชนถูกยึดโยงอยู่กับอัตราโทษเป็นหลัก โดยไม่สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะและความซับซ้อนของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาสำหรับเด็กและเยาวชน กล่าวคือ สำหรับการดำเนินคดีเด็กและเยาวชนที่ต้องอาศัยกระบวนการรวบรวมพยานหลักฐานและการจัดทำสำนวนในลักษณะทำนองเดียวกันกับคดีซึ่งผู้ต้องหาเป็นผู้ใหญ่ แต่การดำเนินคดีอาญาสำหรับผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนกลับมีขั้นตอนนอกเหนือเพิ่มเติมอยู่หลายประการที่กฎหมายกำหนดขึ้นเพื่อ

คุ้มครองสิทธิของเด็กและเยาวชนโดยเฉพาะ ไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนการจับกุมเด็กและเยาวชนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดหรือเด็กและเยาวชนปรากฏตัวต่อหน้าพนักงานสอบสวนที่พนักงานสอบสวนต้องแจ้งการจับกุมไปยังผู้อำนวยการสถานพินิจฯ หรือแจ้งการดำเนินคดีไปยังผู้อำนวยการสถานพินิจฯ และหากเป็นกรณีการจับกุมเด็กและเยาวชนพนักงานสอบสวนต้องดำเนินการยื่นคำร้องขอให้ศาลตรวจสอบการจับกุมภายในเวลา 24 ชั่วโมง และหากพนักงานสอบสวนมีการยื่นขอให้ศาลควบคุมตัวก็จะมีกระบวนการสอบถามข้อคัดค้าน อีกทั้งการแจ้งข้อกล่าวหา การสอบคำให้การของผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนที่ต้องมีที่ปรึกษากฎหมายร่วมอยู่ด้วย กระบวนการต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนเป็นขั้นตอนที่พนักงานสอบสวนต้องดำเนินการเพิ่มเติม นอกเหนือจากการดำเนินคดีกับผู้ต้องหาซึ่งเป็นผู้ใหญ่ ส่งผลให้แม้ว่าคดีที่มีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกิน 6 เดือนนั้นนับได้ว่าเป็นคดีที่มีอัตราโทษไม่ร้ายแรง แต่คดีบางประเภทดังกล่าวนี้กลับมีความยากและความซับซ้อนในการค้นหาและแสวงหาพยานหลักฐาน โดยเฉพาะคดีที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีหรือคดีที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน การจำกัดระยะเวลาในการดำเนินคดีไว้อย่างเคร่งครัด จึงไม่เอื้อต่อการรวบรวมพยานหลักฐานให้ครบถ้วนและรอบด้าน และไม่เป็นที่ไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายว่าด้วยการดำเนินคดีเด็กและเยาวชน

ประเด็นปัญหาที่สอง ปัญหาเกี่ยวกับการมีที่ปรึกษากฎหมายร่วมอยู่ด้วยในการสอบสวนทุกครั้ง

ตามมาตรา 75 วรรคสองแห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2553 ได้กำหนดการแจ้งข้อกล่าวหาและสอบปากคำผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กหรือเยาวชนซึ่งกำหนดให้ต้องมีที่ปรึกษากฎหมายของเด็กหรือเยาวชนร่วมอยู่ด้วยทุกครั้ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การสอบปากคำและการแจ้งข้อกล่าวหาต่อเด็กและเยาวชนเป็นไปอย่างเรียบร้อยด้วยความเป็นธรรม ไม่มีการข่มขู่ บีบบังคับ หรือโน้มน้าวโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อจิตใจและพฤติกรรมในอนาคตของเด็กหรือเยาวชน ทั้งนี้ เนื่องจากผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนยังอยู่ในวัยที่ขาดวุฒิภาวะ ซึ่งไม่สามารถเข้าใจสิทธิของตนเองหรือผลในทางกฎหมายได้อย่างเพียงพอเมื่อเปรียบเทียบกับผู้ต้องหาซึ่งเป็นผู้ใหญ่ การมีที่ปรึกษากฎหมายอยู่ร่วมจึงเท่ากับเป็น “ด่านหน้าด้านสิทธิ” ที่คอยกำกับดูแลให้การแจ้งข้อกล่าวหาและสอบปากคำเด็กหรือเยาวชนเป็นไปโดยชอบธรรม อีกทั้งที่ปรึกษากฎหมายยังคอยช่วยอธิบายขั้นตอนทางกฎหมายให้เด็กหรือเยาวชนเข้าใจสิทธิของตนอย่างแท้จริง

จากการศึกษาแล้วพบว่า การที่กฎหมายยังกำหนดให้ต้องมีที่ปรึกษากฎหมายร่วมอยู่ด้วยในการแจ้งข้อกล่าวหาและสอบปากคำ ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดได้พ้นสถานะจากการเป็น “เด็กหรือเยาวชน” ในห้วงเวลาที่ต้องแจ้งข้อกล่าวหาและสอบปากคำไปแล้วเป็นเวลานานนับสิบปี ย่อมสะท้อนถึงความไม่สมเหตุสมผลต่อการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กและเยาวชน เนื่องจากที่ปรึกษากฎหมายมีขึ้นเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาที่มีความเปราะบางตามวัย ไม่ได้มีที่ปรึกษากฎหมายไว้เพื่อมอบ “อภิสิทธิ์” ให้แก่บุคคลนั้นไปตลอด แม้ได้พ้นจากเกณฑ์อายุที่กฎหมายกำหนดให้ถือเป็นเด็กหรือเยาวชนแล้วก็ตาม แต่เมื่อถึงวันที่ต้องสอบคำให้การ การที่มาตรา 75 วรรคสองกลับกำหนดให้พนักงานสอบสวนต้องจัดให้มีที่ปรึกษา

กฎหมายทุกครั้ง ย่อมไม่ก่อให้เกิดความจำเป็นและคุณค่าต่อการที่จะต้องคุ้มครองสิทธิ โดยการที่จะต้องมีการที่ปรึกษากฎหมายอีกต่อไป

ในการสอบคำให้การผู้ต้องหาซึ่งเป็นผู้ใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลแขวงหรือศาลจังหวัดก็ตาม ต่างใช้หลักการเดียวกันคือสิทธิในการพบและปรึกษาทนายความตามมาตรา 134/1 วรรคหนึ่งและวรรคสอง แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งกำหนดว่า ก่อนจะสอบคำให้การพนักงานสอบสวนจะแจ้งสิทธิต่าง ๆ ให้กับผู้ต้องหาทราบก่อนอยู่แล้ว โดยสิทธิในการพบและปรึกษาทนายความก็เป็นหนึ่งในสิทธิที่พนักงานสอบสวนต้องแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบ โดยการหากเป็นคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิตหรือคดีที่ผู้ต้องหาอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา ก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทนายความให้ และสำหรับคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและผู้ต้องหาต้องการทนายความ ให้รัฐจัดหาทนายความให้ โดยสิทธิในการพบและปรึกษาทนายความสำหรับผู้ใหญ่นั้นใช้บังคับทั้งในกรณีคดีที่อยู่ในเขตอำนาจการพิจารณาพิพากษาของศาลจังหวัดและศาลแขวงทั้งสิ้น โดยหากเป็นคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิตหรือคดีที่ผู้ต้องหาอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา พนักงานสอบสวนจะต้องตั้งทนายความให้เสมอโดยมีสภาพเป็นบทบังคับเด็ดขาด แต่ถ้าหากเป็นคดีที่มีอัตราโทษจำคุก จะดูความประสงค์ของผู้ต้องหา ว่าประสงค์ต้องการพบและปรึกษาทนายความหรือไม่ หากไม่ประสงค์ พนักงานสอบสวนก็จะไม่ตั้งทนายความให้ อันมีลักษณะเป็นการให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาแต่ไม่มีลักษณะเป็นการบังคับว่าต้องมี โดยอาศัยการตัดสินใจของตัวของผู้ต้องหาเป็นสำคัญ

ประเด็นปัญหาที่สาม ปัญหาเกี่ยวกับเงื่อนไขการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูแก่เด็กและเยาวชนปรากฏขึ้นมาในชั้นพนักงานอัยการ

ในกรณีที่มีความผิดอาญาเกิดขึ้น หากเป็นคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกินกว่าห้าปี ไม่ว่าจะผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กหรือเยาวชนซึ่งถูกจับ หรือเด็กหรือเยาวชนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดถูกเรียกมา ส่งตัวมา เข้าหาพนักงานสอบสวนเอง มาปรากฏตัวอยู่ต่อหน้าพนักงานสอบสวน หรือมีผู้นำตัวเด็กหรือเยาวชนนั้นเข้ามาพบตัวต่อพนักงานสอบสวน พนักงานสอบสวนมีหน้าที่ต้องแจ้งการจับกุมหรือแจ้งการดำเนินคดีไปยังผู้อำนวยการสถานพินิจ หากเป็นคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินห้าปี ผู้อำนวยการสถานพินิจมีอำนาจที่จะพิจารณาให้จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูแก่เด็กหรือเยาวชน แต่หากเป็นคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกินกว่าห้าปี ผู้อำนวยการสถานพินิจไม่อาจพิจารณาให้จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูได้ ทั้งนี้ตามมาตรา 86 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ได้บัญญัติไว้

จากการศึกษาแล้วพบว่า หากคดีดังกล่าว เป็นคดีที่พนักงานสอบสวนสรุปสำนวนและความเห็นควรตั้งฟ้องผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กหรือเยาวชนในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกินกว่าห้าปี มายังพนักงาน

อัยการ ต่อมาเมื่อพนักงานอัยการพิจารณาสำนวนแล้ว มีความเห็นสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กหรือเยาวชน บางข้อหา โดยมีความเห็นสั่งไม่ฟ้องข้อหาที่มีอัตราโทษอย่างสูงเกินกว่าห้าปี และมีความเห็นสั่งฟ้องข้อหาที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินห้าปี เมื่อเสนอสำนวนไปให้ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ (กรณี กรุงเทพมหานคร) หรือผู้บัญชาการตำรวจภูธรภาค (กรณีจังหวัดอื่นนอกจากกรุงเทพมหานคร) ตามมาตรา 145/1 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติหรือผู้บัญชาการตำรวจภูธรภาคแล้วแต่กรณี ไม่แย้งคำสั่งไม่ฟ้องของพนักงานอัยการ หรือผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติหรือผู้บัญชาการตำรวจภูธรภาคแล้วแต่กรณีแย้งคำสั่งไม่ฟ้องของพนักงานอัยการ และอัยการสูงสุดชี้ขาดไม่ฟ้องข้อหาที่มีอัตราโทษอย่างสูงเกินกว่าห้าปี และชี้ขาดฟ้องข้อหาที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินห้าปี ทำให้สุดท้ายแล้วพนักงานอัยการต้องฟ้องผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กหรือเยาวชนเฉพาะข้อหาที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินห้าปี ต่อศาลเท่านั้น

โดยหากพิจารณาความเห็นและคำสั่งสุดท้ายซึ่งเป็นที่ยุติแล้ว จะพบว่าผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กหรือเยาวชนในคดีดังกล่าว ได้กระทำความผิดเฉพาะฐานความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินห้าปี แต่เนื่องจากขณะเริ่มต้นการพิจารณาสำนวนคดีของพนักงานสอบสวน พนักงานสอบสวนแจ้งการจับกุมหรือแจ้งการดำเนินคดีไปยังผู้อำนวยการสถานพินิจ ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกินกว่าห้าปี (เกินอัตราโทษตามมาตรา 86) ซึ่งผู้อำนวยการสถานพินิจยังไม่โอกาสได้พิจารณาว่า จะให้จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูแก่เด็กหรือเยาวชนมาก่อน เนื่องจากการเริ่มต้นคดีไม่อยู่ในเกณฑ์ที่ผู้อำนวยการสถานพินิจจะพิจารณาให้จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูได้ จึงเป็นกรณีที่ยังไม่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ให้อำนาจพนักงานอัยการส่งความเห็นและคำสั่งที่ยุติแล้ว ให้ผู้อำนวยการสถานพินิจพิจารณาเพื่อให้จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูแก่เด็กหรือเยาวชน

การศึกษานี้จะเปรียบเทียบปัญหาดังกล่าวกับแนวทางกฎหมายของประเทศฝรั่งเศสที่ใช้บังคับกับผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนและกฎหมายของไทยที่ใช้บังคับกับผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนและผู้ต้องหาซึ่งเป็นผู้ใหญ่ โดยจะนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงกฎหมายที่สามารถปรับใช้ในระบบกฎหมายไทย เพื่อให้การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กหรือเยาวชนมีประสิทธิภาพ ลดปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการและส่งเสริมความเชื่อมั่นในระบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทย โดยมุ่งหวังให้การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กหรือเยาวชนมีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ สะดวก รวดเร็ว เป็นธรรม สามารถคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนได้อย่างเป็นธรรมสูงสุด

จากการศึกษาค้นคว้ามาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กและเยาวชน ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะในแต่ละประเด็นปัญหา ดังนี้

1. ปัญหาเกี่ยวกับระยะเวลาการคัดฟ้องของผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กและเยาวชน

ขอเสนอแนะให้แก้ไข มาตรา 78 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ซึ่งบัญญัติว่า

“เมื่อมีการจับกุมเด็กหรือเยาวชนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดตามมาตรา 69 วรรคหนึ่ง หรือกรณีเด็กหรือเยาวชนปรากฏตัวอยู่ต่อหน้าพนักงานสอบสวนตามมาตรา 70 วรรคหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนรีบดำเนินการสอบสวน และส่งสำนวนสอบสวนพร้อมทั้งความเห็นไปยังพนักงานอัยการ เพื่อให้พนักงานอัยการยื่นฟ้องต่อศาลเยาวชนและครอบครัวให้ทันภายในสามสิบวันนับแต่วันที่เด็กหรือเยาวชนนั้น ถูกจับกุมหรือปรากฏอยู่ต่อหน้าพนักงานสอบสวน แล้วแต่กรณี”

แก้ไขเป็น

“เมื่อมีการจับกุมเด็กหรือเยาวชนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดตามมาตรา 69 วรรคหนึ่ง หรือกรณีเด็กหรือเยาวชนปรากฏตัวอยู่ต่อหน้าพนักงานสอบสวนตามมาตรา 70 วรรคหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนรีบดำเนินการสอบสวน และส่งสำนวนสอบสวนพร้อมทั้งความเห็นไปยังพนักงานอัยการ เพื่อให้พนักงานอัยการยื่นฟ้องต่อศาลเยาวชนและครอบครัวให้ทันภายในสามสิบวันนับแต่วันที่เด็กหรือเยาวชนนั้น ถูกจับกุมหรือปรากฏอยู่ต่อหน้าพนักงานสอบสวน แล้วแต่กรณี หากเกิดความจำเป็นไม่สามารถฟ้องเด็กหรือเยาวชนต่อศาลได้ทันภายในระยะเวลาสามสิบวัน พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการแล้วแต่กรณี อ้างเหตุจำเป็น ศาลจะอนุญาตต่อเมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการแล้วแต่กรณี แสดงถึงเหตุจำเป็น และนำพยานมาเบิกความประกอบจนเป็นที่พอใจแก่ศาล ในกรณีเช่นนี้ศาลมีอำนาจสั่งอนุญาตให้ผิดฟ้องต่อไปได้อีกหนึ่งครั้ง ไม่เกินสิบห้าวัน”

2. ปัญหาเกี่ยวกับการมีที่ปรึกษากฎหมายร่วมอยู่ด้วยในการสอบสวนทุกครั้ง

ขอเสนอแนะให้แก้ไข มาตรา 75 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ซึ่งบัญญัติว่า

“ในการแจ้งข้อกล่าวหาและสอบปากคำเด็กหรือเยาวชนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดจะต้องมีที่ปรึกษากฎหมายของเด็กหรือเยาวชนร่วมด้วยทุกครั้ง พร้อมทั้งแจ้งด้วยว่าเด็กหรือเยาวชน มีสิทธิที่จะไม่ให้การหรือให้การก็ได้ และถ้อยคำของเด็กหรือเยาวชนอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้ ทั้งนี้ เมื่อคำนึงถึงอายุ เพศ และสภาพจิตของเด็กหรือเยาวชนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดแต่ละรายในการแจ้งข้อหาและการสอบปากคำเด็กหรือเยาวชนตามวรรคสอง บิดา มารดา ผู้ปกครอง หรือผู้แทนองค์กรซึ่งเด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วยจะเข้าร่วมรับฟังการสอบสวนดังกล่าวด้วยก็ได้”

แก้ไขเป็น

“ในการแจ้งข้อกล่าวหาและสอบปากคำเด็กหรือเยาวชนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดจะต้องมีที่ปรึกษากฎหมายของเด็กหรือเยาวชนร่วมด้วยทุกครั้ง แต่หากปรากฏว่าเด็กหรือเยาวชนไม่มาตามหมายเรียก หมายนัดหรือหลบหนีและจับตัวได้หรือปรากฏต่อพนักงานสอบสวนภายหลังที่อายุพ้นเกณฑ์เยาวชนไปแล้ว ให้นำมาตรา 134/1 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาใช้บังคับแก่การแจ้งข้อกล่าวหาและสอบปากคำโดยอนุโลม พร้อมทั้งแจ้งด้วยว่าเด็กหรือเยาวชนมีสิทธิที่จะไม่ให้การหรือให้การก็ได้ และถ้อยคำของเด็กหรือเยาวชนอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้ ทั้งนี้ เมื่อ

คำนึงถึงอายุ เพศ และสภาพจิตของเด็กหรือเยาวชนซึ่งต้องหาว่ากระทำความแต่ละรายในการแจ้งข้อหาและการสอบปากคำเด็กหรือเยาวชนตามวรรคสอง บิดา มารดา ผู้ปกครอง หรือผู้แทนองค์การซึ่งเด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วยจะเข้าร่วมรับฟังการสอบสวนดังกล่าวด้วยก็ได้”

3. ปัญหาเกี่ยวกับเงื่อนไขการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูแก่เด็กและเยาวชนปรากฏขึ้นมาในชั้นพนักงานอัยการ

ขอเสนอแนะให้แก้ไข มาตรา 86 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ซึ่งบัญญัติว่า

“ในคดีที่เด็กหรือเยาวชนต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาซึ่งมีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกินห้าปี ไม่ว่าจะมิโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตาม ถ้าปรากฏว่าเด็กหรือเยาวชนไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ หากเด็กหรือเยาวชนสำนึกในการกระทำก่อนฟ้องคดี เมื่อคำนึงถึงอายุ ประวัติ ความประพฤติ สติปัญญา การศึกษาอบรม สภาพร่างกาย สภาพจิต อาชีพ ฐานะ และเหตุแห่งการกระทำความผิดแล้ว หากผู้อำนวยการสถานพินิจพิจารณาเห็นว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นอาจกลับตนเป็นคนดีได้โดยไม่ต้องฟ้อง ให้จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติ และหากจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองเด็กหรือเยาวชนอาจกำหนดให้บิดา มารดา ผู้ปกครอง หรือผู้ดูแล หรือผู้แทนองค์การซึ่งเด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วยปฏิบัติด้วยก็ได้ ทั้งนี้ เพื่อแก้ไขปรับเปลี่ยนความประพฤติของเด็กหรือเยาวชน บรรเทาทดแทน หรือชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหาย หรือเพื่อให้เกิดความปลอดภัยแก่ชุมชนและสังคม แล้วเสนอความเห็นประกอบแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต่อพนักงานอัยการเพื่อพิจารณา โดยการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูดังกล่าวต้องได้รับความยินยอมจากเด็กหรือเยาวชนและผู้เสียหายด้วยหากคดีนั้นเป็นคดีที่มีผู้เสียหาย”

แก้ไขเป็น

“ในคดีที่เด็กหรือเยาวชนต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาซึ่งมีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกินห้าปี ไม่ว่าจะมิโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตาม ถ้าปรากฏว่าเด็กหรือเยาวชนไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ หากเด็กหรือเยาวชนสำนึกในการกระทำก่อนฟ้องคดี เมื่อคำนึงถึงอายุ ประวัติ ความประพฤติ สติปัญญา การศึกษาอบรม สภาพร่างกาย สภาพจิต อาชีพ ฐานะ และเหตุแห่งการกระทำความผิดแล้ว หากผู้อำนวยการสถานพินิจพิจารณาเห็นว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นอาจกลับตนเป็นคนดีได้โดยไม่ต้องฟ้อง ให้จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติ และหากจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองเด็กหรือเยาวชนอาจกำหนดให้บิดา มารดา ผู้ปกครอง หรือผู้ดูแล หรือผู้แทนองค์การซึ่งเด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วยปฏิบัติด้วยก็ได้ ทั้งนี้ เพื่อแก้ไขปรับเปลี่ยนความประพฤติของเด็กหรือเยาวชน บรรเทาทดแทน หรือชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหาย หรือเพื่อให้เกิดความปลอดภัยแก่ชุมชนและสังคม แล้วเสนอ

ความเห็นประกอบแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต่อพนักงานอัยการเพื่อพิจารณา โดยการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูดังกล่าวต้องได้รับความยินยอมจากเด็กหรือเยาวชนและผู้เสียหายด้วยหากคดีนั้นเป็นคดีที่มีผู้เสียหาย

ความในวรรคหนึ่งให้รวมถึงกรณีที่พนักงานสอบสวนแจ้งการจับกุมหรือแจ้งการดำเนินคดีในความผิดที่มีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกเกินห้าปี ไม่ว่าจะมิโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตามและภายหลังพนักงานอัยการมีคำสั่งเป็นที่ยุติแล้วว่าเด็กหรือเยาวชนมีความผิดเพียงคดีที่มีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกินห้าปี ไม่ว่าจะมิโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตาม ให้พนักงานอัยการแจ้งความเห็นและคำสั่งเป็นหนังสือให้ผู้อำนวยการสถานพินิจทราบ”

เอกสารอ้างอิง

ปพนธีร์ ชีระพันธ์. แนวคิดที่ปรากฏอยู่ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาสำหรับเด็กและเยาวชนในประเทศไทย

ไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2561.

ภัทรารวรรณ รัตนเกษตร. กฎหมายว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมทางอาญา สำหรับเด็กและเยาวชน. เชียงใหม่ :

บริษัท นันทพันธ์พรินติ้ง จำกัด, 2565.

วรภัทร รัตนพาณิชย์. กฎหมายเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน,

2568.